

Nuorten toisen asteen koulutusvalinnat: pääomat, strategiat ja koulutuksellisen arvon muotoutuminen

Tarja Tolonen & Sinikka Aapola-Kari

Abstrakti

Nuorten koulutusvalintoja lähestytään julkisessa keskustelussa usein uusliberalistisesti eli yksilöllisinä prosesseina, vailla rakenteellista näkökulmaa. Nuoret tekevät kuitenkin koulutusvalintansa erilaisiin kulttuuriin ja sosiaalisiin pääomiin tukeutuen tietyissä paikallisissa konteksteissa. Nuoret ”kirjataan” yhteiskuntaan ja sen kerrostumiin koulutusvalintojen kautta. Nuorten kouluarvosanat materialisoituvat valintatilanteissa mahdollisuuksina erilaisiin koulutustulevaisuuksiin ja valintakehyksiin, joiden kautta heitä arvotetaan yhteiskunnallisesti. Siten nuoret valitsevat tietyn koulutuspaikan ja sen myötä yhteiskunnallisesti määritellyn arvoaseman, josta he valintaprosessin kuluessa tulevat itsekkin tietoisiksi. Analysoimme artikkelissamme 66 eri puolilla Suomea asuvan peruskoulun yhdeksäsluokkalaisen nuoren haastattelupuhetta koulutusvalinnoista. Löysimme nuorten kuvauksista kuusi valintakehystä, jotka liittyivät joko varmasti lukioon tai ammattioppilaitokseen suuntautuviin valintoihin tai epävarmempiin, vaihtoehtoisiin kehyksiin. Tunnistimme nuorten puheesta erilaisia valintastrategioita. Määrätietoisuuden, jatkuvuuden ja viivytyksen strategiat liittyivät nuorten kulttuurisesti ja sosiaalisesti korkeisiin pääomiin, kun taas välttelyn, maksimoinnin ja ”oville koputtelun” strategiat liittyivät haavoittuvammassa asemassa olevien nuorten tarinoihin. Nuorten koulutusvalinnat eivät kiinnity pelkästään yhteiskuntaluokkaan sekä perheen resursseihin ja pääomiin vaan myös paikallisuuden, sukupuolen ja rodullistamisen ulottuvuuksiin.

Asiasanat: nuoret, koulutusvalinnat, arvon kirjautuminen koulutusmarkkinoilla, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma, yhteiskuntaluokka

Abstract

The accumulation of educational value in young people’s narratives of educational choices and social class

In public discussions, young people’s educational choices are often approached from a neoliberal individualist perspective, omitting the structural viewpoint. However, young people’s educational choices are dependent on their varied cultural and social capitals as well as local circumstances. During the application process, students’ grade averages and requirements set by the various schools are calculated. Their school diplomas are thus translated into different educational possibilities. As a result, when young people choose to pursue a certain field of education, they are also inscribed and evaluated by its social position in the educational market, which they become conscious of during the process. For our article, we have analysed interviews with 66 ninth-graders in comprehensive school, from three different areas in Finland. In our analysis of their narratives of their processes of making educational choices, we recognized six different

frames of choice. These were linked to either a firm choice of senior high school or vocational school or to more uncertain, alternative frames of choice. Further, there were different strategies related to their choices. A goal-oriented strategy, a continuation strategy and a postponement strategy were mainly used by young people with high amounts of cultural and social capital, whereas an avoidance strategy, a maximizing strategy and a “knocking on doors” strategy were linked to stories told by more vulnerable young people. We conclude that young people’s educational choices are not only linked to social class, family background and related resources and capitals, but also to the dimensions of locality, gender and race.

Keywords: youth, educational choices, inscribing of educational value, cultural and social capital, social class

Johdanto

Suomalaisen koulutuspolitiikan ajatellaan ratkaisevan yhteiskunnallisia rakenteellisia kysymyksiä, kuten sukupuolten tasa-arvoa ja yhteiskuntaluokkien eriarvoisuutta. Väestönkasvun hidastuessa ja nuorten ikäluokkien pienentyessä koulutettujen työllisten osuus on oleellista turvata. Koulutuksen ulkopuolelle jäävät nuoret huolestuttavat niin kansantaloudellisesti kuin koulutus- ja nuorisopoliittisesti (Myrskylä 2012). Koulutettavien nuorten toivotaan valmistuvan suositusaikataulussa ja siirtyvän nopeasti työmarkkinoille. Koulutuspolitiikan taustalla vaikuttavatkin yhteiskunnalliset väestökehitykseen, tulevaisuuden verokertymään ja työllisyyteen liittyvät paineet.

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä peruskoulun yhdeksäs luokka on erityisen tärkeä nivelvaihe nuorten tulevien koulutus- ja työurien kannalta (Myrskylä 2012). Nuorten valinnoista kannetaan huolta politiikkatoimien näkökulmasta: erityistä huolta herättää, ettei osa nuorista tee ”rationaalisia” ratkaisuja vaan keskeyttää opintonsa tai vaihtaa koulutuslinjaa. Keskeyttämiä pyritään vähentämään vuoden 2020 lopulla säädetyllä lailla oppivelvollisuuden pidentämisestä 18 ikävuoteen, johon liittyy myös opiskeluvälineiden maksuttomuus. (Ks. Hallitusohjelma 2019.)

Lukuisten väestö-, talous- ja koulutuspoliittisten linjausten risteyskohdassa toisen asteen koulutusvalintojen tekeminen tuottaa nuorille samalla myös heidän yhteiskunnallisen arvonsa. Teknisesti valinta suoritetaan opintopolku.fi-sivustolla yhteishaun yhteydessä täytettävällä lomakkeella, jossa nuoren tulee valita viisi itselleen mieluisinta koulutusvaihtoehtoa. Lomakkeessa oletetaan nuori rationaaliseksi yksilösubjektiksi, joka tuntee tavoitteensa, kykynsä ja mahdollisuutensa suhteessa eri koulutusinstituutioihin. Valintaprosessissa nuoret arvotetaan heidän arvosanojensa ja koulujen määrittelemien alakohtaisten pisteiden mukaisesti. Nuoret valitsevat ja saavat järjestelmässä tietyn koulutuspaikan, mihin liittyy yhteiskunnallisesti määritelty arvoasema, josta he valintaprosessin kuluessa tulevat itsekin tietoisiksi.

Nuorten näkökulma valintaprosessiin on usein hyvin toisenlainen kuin esimerkiksi hallitusohjelmissa oletetaan. Monilla peruskoulun yhdeksäsluokkaisilla tulevaisuus ja työelämä ovat hämärän peitossa. *Nuoret ajassa* -projektissa¹ tuotettu aineistomme koostuu 66 eri puolilla Suomea asuvan nuoren haastattelusta.

¹ Kiitämme Nuorisotutkimusseuran, Helsingin, Itä-Suomen ja Oulun yliopistojen Nuoret ajassa – tiimiä tutkimusyhteistyöstä. Kanssatutkijoinamme ovat projektin aikana toimineet muun muassa Kaisa Vehkalahti,

Osalle nuorista 15-vuotiaana tehtävät jatkokoulutusvalinnat ovat erityinen haaste, joka sijoittuu väärään ajankohtaan. Ylipäättään nuorten mahdollisuudet tehdä tulevaisuuteensa liittyviä valintoja kytkeytyvät heidän kykyihinsä, kulttuurisiin ja sosiaalisiin pääomiinsa sekä ymmärrykseensä omasta arvostaan koulutusmarkkinoilla (Bourdieu 1986; Skeggs 2004; Lappalainen ym. 2010). Artikkelissamme käsittelemme nuorten kertomuksia heidän koulutusvalinnoistaan ja tarkastelemme niissä ilmeneviä valintastrategioita yhteishakutilanteessa. Painotamme koulutusvalintoihin liittyviä sosiaalisia ja rakenteellisia tekijöitä, jotka kytkeytyvät yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen, rodullistamiseen ja paikallisuuteen (ks. Snee & Devine 2014; Silvennoinen ym. 2015; Aaltonen & Karvonen 2016; Peltola 2016; Kalalahti ym. 2017; Berg ym. 2018).

Artikkelissamme kysymme Pierre Bourdieun (1986) ja Beverley Skeggsin (2004) luokkateoreettiseen käsitteistöön viitaten, minkälaisia rationaliteetteja ja strategioita eri pääomin varustetut nuoret käyttävät kertomuksissaan perustellakseen valintojaan. Miten institutionaaliset koulutusvalinnat näyttäytyvät nuorille? Millaisia tarinoita he kertovat itsestään suhteessa koulutukseen, mitä kykyjään he tuovat esiin ja miten he näkevät oman arvonsa suhteessa koulutusmarkkinoihin?

Oman arvon muotoutuminen paikallisilla koulutusmarkkinoilla

Huolet nuorten syrjäytymisestä koulutus- ja työmarkkinoilta liittyvät uhkakuvaan työvoimapulasta. Tällöin korostuu uusliberalistinen huoli valtion kansainvälisestä kilpailukykyvystä, ei niinkään hyvinvointivaltion kestävydestä (ks. Ball 2010; Ferguson 2009; Nikunen 2017; Haikkola 2019). Nykyisen koulutuspolitiikan taustalla on niin sanottu individualistinen ideaalivalitsijan ihannekuva: opiskelijoiden oletetaan tekevän itse koulutusvalintansa huolelliseen punnintaan ja rationaaliin suunnitelmiin perustuen – sekä kantavan valinnoistaan vastuun (ks. myös Isopahkala-Bouret ym. 2012; Nikunen 2017; Lahtinen ym. 2019).

Lähtökohtana nuorten koulutusvalintoja käsittelevälle analyysillemme on, että kertoessaan koulutusvalinnoistaan nuoret tuottavat samalla tarinoita itsestään ja omasta arvostaan suhteessa koulutusmarkkinoihin. He kuvaavat vaihtelevia koulutukseen liittyviä pääomia (Skeggs 2004; Mäkelä & Kalalahti 2020). Koulutusvalintojen kuvaukset kytkeytyvät nuorten muihin elämänvalintoihin (Bourdieu 1986) ja ovat vuorovaikutuksessa monien heidän elämäänsä liittyvien kysymysten sekä kulttuuristen normatiivisten toimintatapojen ja arvojen kanssa (ks. Bourdieu & Passeron 1977; Ball 2010; Snee & Devine 2014; Silvennoinen ym. 2015; Walther ym. 2015). Nuorten valintahorisontit kytkeytyvät aina heidän resursseihinsa sekä vallitsevaan sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin ja paikallisiin (olo)suhteisiin.

Tutkimuksissa on todettu, että koulussa menestyminen on kytköksissä vanhempien korkeaan koulutukseen (Keski-Petäjä & Witting 2016; Salmela-Aro & Chmielewski 2019). Osa työväenluokkaisemmista nuorista suosii ja arvostaa käytännön ammatteja. Ammatinvalinta on Suomessa myös vahvasti sukupuolittunutta (ks.

Silvennoinen & Laiho 2006; Käyhkö 2008; Snee & Devine 2014; Berisha ym. 2017 Silvennoinen ym. 2015; Lahelma 2019; Lahtinen ym. 2019) ja rodullistettua (Kurki 2008).

Nuorten saamat kouluarvosanat eli heidän suoritustensa arviointi muotoutuu sosiaalisten, kulttuuristen ja symbolisten merkitysten kautta kerryttäen yksilöiden pääomia eri tavoin koulutuksen kentällä, kuten Bourdieu ja useat koulutussosiologit ovat todenneet (Bourdieu 1986; Willis 1978; Skeggs 1997; Käyhkö 2008; Tolonen 2008). Lisäksi kouluarvosanat ja niistä ammennettu ymmärrys omasta arvosta koulutusmarkkinoilla ovat merkittäviä siksi, että niillä on institutionaalisesti hyväksyttyä ja muotoutuvaa (vaihto)arvoa, kuten Skeggs yhteiskuntaluokkia käsitteellistäessään kirjoittaa (Skeggs 2014, 45). Sovellamme tätä yhteiskunnallisen arvon muotoutumisen prosessia artikkelissamme koulutukseen. Bourdieulaisittain ilmaistuna (hyvät) arvosanat ovat koulutuksen kentällä saatua kulttuurista pääomaa, joka takaa pääsyn seuraavaan koulutusinstituutioon.²

Koulutusvalintatilanne kulminoituu nuorten pohdintaan heidän omasta arvostaan paikallisilla koulutusmarkkinoilla. He joutuvat arvottamaan itsensä: mihin lähialueen oppilaitokseen heidän peruskoulun päättötodistuksen arvosanansa riittävät ja mitä mahdollisuuksia ja epävarmuuksia heidän valintaprosessiinsa liittyy? Nuorten kouluarvosanat materialisoituvat tällöin erilaisina valintakehyksinä. He pohtivat, Skeggsin termiä lainataksemme, omaa ”arvoaan” koulutusmarkkinoilla (Skeggs 2004, 10–12) tuottaen myös luokkaan, sukupuoleen ja etnisyyteen liittyviä eroja ja oletuksia.

Skeggsin (2004; 2014) luokkateoreettiseen ajatteluun viitaten argumentoimme, että koulun institutionaaliset käytännöt ja arvosanat muokkaavat ja ”kaivertavat” nuorista tietynlaisia itseään arvottavia luokkasubjekteja. Skeggsin (2004; 2014) mukaan luokka kaiverretaan tai kirjataan ruumiiseen³. Yhteiskuntaluokka on Skeggsille ruumiillisuutta ja käyttäytymistä muovaava luokittelun tapa, joka sovittaa ja kirjaa yksilön ruumiin ja käyttäytymisen yhteiskunnassa muotoutuviin yhteiskuntakerrostumiin. Tämä kirjaamisen prosessi tuottaa subjektin eri (moraalisten) valtajärjestelmien, luokittelumallien ja ruumiin kontrolloimisen avulla; siksi Skeggsin mukaan on tärkeää tutkia juuri prosesseja eikä vain valmiita luokkapositioita. Yhteiskuntaluokan lisäksi luokitteluja ja hierarkioita liittyy myös rodullistamiseen, seksuaalisuuteen ja sukupuoleen. (Skeggs 2014, 45–46, 95–96.)

Nuorten koulutusvalintakuvauksissa on nähtävissä erilaisia puhetapoja koulutuksesta. Nuoret asettuvat vallitsevassa koulutusmarkkinatilanteessa erilaisiin asemiin, joiden perusteella he valikoivat eri strategioita, vaikka eivät välttämättä itse sitä tiedosta. Samalla he arvottuvat tässä prosessissa kouluarvosanojen – esimerkiksi taideaineiden, kielten ja liikunnan – sekä alakohtaisten pisteytysten perusteella. Nuorten peruskoulun päättötodistuksen arvosanat ja koulukohtaiset arvioinnit ovat osa nuorten arvon

² Bourdieun käsitteistössä kulttuurinen pääoma voi esiintyä ruumiillisuuden kautta suhteessa tavaramaailmaan tai (koulutus)instituutioihin. Tässä artikkelissa viittaamme sillä lähinnä koulutukseen, varsinkin virallisten instituutioiden myöntämiin arvosanoihin. Sosiaalinen pääoma sisältää yksilön käytettävissä olevat potentiaaliset ja aktuaaliset sosiaaliset suhteet. Eri pääoman lajit (edellisten lisäksi taloudellinen) legitimoituvat merkittäviksi symbolisen pääoman kautta, joka kietoutuu yhteiskunnalliseen valtaan. (Bourdieu 1986; Skeggs 2014, 51–53.)

³ Alkuperäinen termi Skeggs, 2004: *inscribed*; suomennettu teoksesta Skeggs 2014.

muotoutumista koulutusmarkkinoilla. Koulujen arki on luokkaistumisen lisäksi vahvasti sukupuolittunutta ja rodullistettua (ks. Tolonen 2001; Souto 2011). Tämä ”kirjautuu” nuorten subjektiviteettiin vahvasti (ks. myös Berg ym. 2018).

Aineiston ja analyysin kuvaus

Nuoret ajassa -tutkimusprojekti⁴ on Nuorisotutkimusverkoston sekä Helsingin, Oulun ja Itä-Suomen yliopistojen tutkijoiden yhteistyönä toteuttama laadullinen pitkittäistutkimushanke, jossa tavoitteena on seurata sadan vuonna 2000 syntyneen nuoren elämää yhdeksännestä luokasta eteenpäin. Mukaan on valittu nuoria alun perin viideltä eri paikkakunnalta eri puolilta Suomea, pääsääntöisesti kokonaisia peruskoululuokkia. Osallistujat edustavat erilaisia sosiaalisia taustoja sekä eri etnisiä, kielellisiä ja uskonnollisia ryhmiä. Valitsimme artikkeliimme tarkempaan analyysiin osa-aineiston, joka edustaa nuoria kahdesta kaupungista ja yhdeltä maaseutupaikkakunnalta. Kirjoittajien lisäksi tämän osa-aineiston haastatteluja ovat tehneet tutkijat Antti Kivijärvi, Tomi Kiilakoski ja Kaisa Vehkalahti⁵.

Artikkelissamme hyödynnämme pääkaupunkiseudulla, Oulun alueella sekä Keski-Suomessa pienellä maaseutuvaltaisella paikkakunnalla suomenkielisissä kouluissa tehtyjä haastatteluja. Osa-aineistomme koostuu 66 nuoresta, joista 28 on pääkaupunkiseudulta (mukana 18 poikaa ja 10 tyttöä, heistä 15 maahanmuuttajataustaisia) ja 18 Keski-Suomesta (9 tyttöä ja 9 poikaa). Oulun alueelta on 20 nuorta (joista 9 tyttöä ja 11 poikaa, neljä heistä oli maahanmuuttajataustaisia). Aineistossamme nuorten valintojen jakautuminen lukioon ja ammatilliseen koulutukseen vastaa suurin piirtein valtakunnallisia prosenttiosuuksia: vuonna 2017 noin 94 prosenttia vuosiluokasta hakeutui yhteishaun kautta toisen asteen koulutukseen: 53 prosenttia lukioon ja 41 prosenttia ammattikouluun. Vain 0,4 prosenttia ikäluokasta ei hakeutunut mihinkään koulutukseen (Tilastokeskus 2018).

Teimme kenttätutkimusta paikallisissa kouluissa haastatellen ja havainnoiden. Haastattelumme ovat tyypiltään kenttätutkimuksen yhteydessä tehtyjä etnografisia haastatteluja (ks. Walford 2018). Teimme koulutuntien aikana nuorten kanssa kolmenlaisia haastatteluja, joiden kesto oli pääosin 45 minuuttia eli yhden oppituntin mittainen. Ensinnäkin teimme *29 teemahaastattelua*, joista jokaiseen osallistui kahdesta viiteen nuorta. Nuoret valitsivat yleensä itse ryhmien osallistujat, mutta myös opettajat saattoivat vaikuttaa ryhmien muodostukseen. Nuorille esitettiin lista keskusteluaiheista, joita olivat muun muassa ystävytydet, perhe, vapaa-aika, media ja koulu, ja he valitsivat itse puheenaiheet. Tämän vuoksi (ja tutkimuseettisistä syistä) emme ole kysyneet kaikilta ryhmähaastatteluun osallistuneilta taustatietoja. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten ja ammattikoulun valinneiden nuorten vanhempien taustatiedot jäivät pimentoon useammin kuin lukion valinneiden nuorten vanhempien ammatit, minkä tiedostamme. Toiseksi teimme *25 karttapajahaastattelua*, joissa nuoret itse valitsemisinaan kahden tai kolmen hengen ryhmissä

⁴ <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/nuoret-ajassa>

⁵ Karttapajahaastatteluja Helsingissä toteuttivat myös tutkijat Noora Hästbacka ja Jenni Lahtinen sekä Helsingin nuorisotoimen työntekijät Anna Anttila, Jenni Kiviniemi ja Sanni Laine.

merkitsivät kartalle lähiympäristönsä merkityksellisiä paikkoja. Niitä olemme tarkastelleet muissa analyyseissämme (ks. Tolonen ym. 2018).

Kolmanneksi teimme 27 yksilöhaastatteluksi tarkoitettua elämäkertahaastattelua, mutta niistäkin kuudessa oli läsnä kaksi haastateltavaa nuorten toiveiden mukaisesti. Nämä haastattelutilanteet sallivat myös henkilökohtaisempien kysymysten läpikäymisen. Haastattelut ja kenttätyö kestivät lukuvuoden 2015–2016 ajan, minkä jälkeen olemme jatkaneet seurantatutkimusta, johon suuri osa nuorista yhä osallistuu. Nuoria on informoitu tutkimuksesta, ja he ovat allekirjoittaneet tutkimussuostumuksen. Osallistuminen oli vapaaehtoista. Haastateltavien nimet on pseudonymisoitu ja tarkemmat tunnisteet häivytetty. Tutkimuksella on Lapsuus- ja nuorisotutkimuksen eettisen toimikunnan hyväksyvä lausunto.

Artikkelimme otokseen kuuluu 66 nuorta, jotka osallistuivat kahteen tai kolmeen haastatteluun omasta valinnastaan ja haastatteluaiakatauluista riippuen. Nuoret saattoivat puhua koulutus suunnitelmistaan eri haastattelutyypeissä, ei vain yksilöhaastatteluissa, joten kohtelemme analyysissä kaikkia haastatteluja tekstimassana, josta olemme poimineet erityisesti koulutus suunnitelmiin liittyviä keskusteluja. Tarkastelemme aineistoa koulutussosiologian näkökulmasta eli etsimme nuorten koulutusvalintojen perusteluja ja strategioita sekä kytköksiä heidän taustaansa. Olemme pyrkineet myös aineistolähtöisesti luokittelemalla ja teemoittelemalla löytämään erilaisia valinnan ja toiminnan kehyksiä sekä perusteluja nuorten koulutusvalinnoille (ks. Strauss & Corbin 1998). Aloitimme analyysimme tekstiksi litteroidun aineiston temaattisella lukemisella Atlas.ti-tekstianalyysiohjelmalla koodaten. Koodasimme erityisesti tulevaisuuteen, koulutukseen, koulutusalaan, toiveisiin, resursseihin ja epävarmuuksiin liittyviä teemoja⁶.

Haastatteluja tarkastellessamme huomasimme nuorten kertoneen meille tarinoita valintaprosessista. Tarkensimmekin analyysiä tarinoin ja keräsimme erityisesti koulutusvalintaan liittyviä aineistokatkelmia yhteen (ks. Walther ym. 2015, 354). Tarkastelimme, mitä ja miten nuoret kertoivat haastatteluissa itsestään suhteessa koulutukseen, valintoihin, epäröinteihin ja sosiaalisiin suhteisiinsa, ja kohtelimme nuorten haastattelupuhetta tarinoina itsestä ja koulutuksesta (Hyvärinen 2014; Walther ym. 2015). Andreas Walther, Annegret Warth, Mirjana Ule ja Manuela du Bois-Reymond (2015) ovat eurooppalaisessa tutkimusprojektissaan analysoineet peruskoulunsa päättäneiden nuorten syvähaastatteluista nuorten koulutuspolkuja ja muodostaneet niistä erilaisia koulutuspolkuja: 1) sujuva akateeminen polku; 2) akateeminen polku, jossa on keskeytyksiä tai kompromisseja; 3) sujuva ammatillinen polku; 4) ammatillinen polku, jossa on keskeytyksiä; sekä 5) ammatillisista kursseista tai kuntoutuksesta koostuva ura. Heidän jaottelunsa ”minän ja koulutuksen suhteesta” inspiroi omaa analyttistä jaotteluamme, vaikka tarkastelemmekin tässä ajallisesti suppeampaa toisen asteen koulutuksen valintahetkeä.

Hahmotimme aineistostamme kuusi erilaista valintakehystä suhteessa nuorten koulutusvalintoihin; samalla ne edustavat erilaisia ”minätarinoita” eli kertomuksia nuorten omasta arvosta, kyvyistä ja epäröinneistä suhteessa koulutukseen (vrt. Walther ym. 2015, 355–357; Lappalainen ym. 2010; Skeggs 2014). Ensinnäkin hahmotimme lukioon varmasti suuntaavien nuorten tarinoita, joissa nuoria pohdituttivat lähinnä lukiovalintoihin liittyvät asiat. Näitä löytyi 20. Toiseksi löysimme 12 tarinaa, joissa pohdittiin valintoja lukion

⁶ Koodausta teki avuksemme tutkija Jenni Lahtinen.

ja ammatillisen koulutuksen välillä. Niissä esiintyi paljon epävarmuutta omasta paikasta koulutusjärjestelmässä. Kolmanneksi tunnistimme 25 tarinaa, joissa kerrottiin *varmasta ammatilliseen koulutukseen* suuntaamisesta. Neljäs valintakehys pohjautui tarinoihin, joissa *pohdittiin monia ammatillisia koulutusvaihtoehtoja*, kuusi nuorta kertoo epävarmuudesta koulutusalan valinnassa. Viidenneksi tuomme esiin tarinoita, joissa valinnat perustuivat ensisijaisesti *harrastukseen*: näitä esitti neljä haastateltavaa. Kuudenneksi löysimme kuusi tarinaa, joissa nuoret *kaipasivat lisäkoulutusta* ja tukea ennen toisen asteen opintoja. Analyysissämme tarinoiden määrä poikkeaa haastateltavien määrästä, koska osa nuorista kertoi useita erilaisia tarinoita koulutusvalinnastaan. Joku saattoi pohtia esimerkiksi tiettyä ammattikoulutusta, ja toisaalla hän mietti, voisiko harrastuksesta rakentaa ammattiuran ilman koulutusta.

Tutkijoina olemme tulkinneet nuorten kuvauksia erilaisiin *valintahorisontteihin* (Walther ym. 2015, 353; ks. myös Lahtinen ym. 2019) kiinnittyvinä minätarinoina, joissa esiintyy moninaisia elämän ja kerronnan strategioita suhteessa koulutukseen (Hyvärinen 2014; Lappalainen ym. 2010). Analysoimme tarinoista nuorten valintahorisonttien kirjoa sekä sitä, millaisia ilmiöitä, huolia ja strategioita nuoret yhdistävät valintatilanteisiin. Tunnistimme nuorten puheesta ainakin *määrätietoisuuden, jatkuvuuden, viivytyksen, itsenäistymisen, välttelyn, maksimoinnin ja oville koputtelun strategiat*.

Lopuksi tiivistimme nuorten tarinoista neljänlaisia perusteluja eli rationaliteetteja suhteessa koulutusvalintoihin: ensinnäkin *koulutukseen*, toiseksi *ammatillisiin painotuksiin*, kolmanneksi *koulutuksen saavutettavuuteen ja materiaaliin seikkoihin* ja neljänneksi *sosiaalisiin suhteisiin* perustuvia rationaliteetteja. Niiden avulla tulee ilmi, että koulutusvalinnat voidaan hahmottaa paitsi yksilöllisinä, myös yhteiskunnallisina ja rakenteellisina prosesseina.

Suuntautuminen lukio-opintoihin

Ensimmäiseksi tarkastelemme nuorten kuvauksia lukio-opintoihin suuntautumisesta. Kuvaamme aluksi valintakehystä, jossa *lukio näyttäytyy itsestäänselvyytenä*. Tällaisia kuvauksia tuotti aineistossamme yhteensä 20 nuorta, lähes saman verran tyttöjä ja poikia. Nuorten tarinoissa lukioon meneminen liittyi kahteen strategiaan, joista ensimmäinen oli *päämäärätietoisuuden strategia*. Kertomuksissa esiintyivät päämäärätietoiset nuoret, jotka tunsivat oman korkean arvonsa koulutusmarkkinoilla. Usein heidän tarinoissaan esiintyi runsaasti kulttuurista pääomaa niin koulutuksen kentällä kuin perhetaustassakin (ks. Bourdieu 1986). He tiesivät haluavansa myöhemmin korkeakouluun ja akateemiseen ammattiin. Lukio oli heille itsestään selvä välivaihe päämäärän saavuttamiseksi.

No mä oon ite tota... Mä en oo ikinä ajatellu ees amiksen puolta, et mä oon aina ollu sillee, että lukio ja näin ja sitte, ku mä oon aina halunnu [korkean statuksen akateeminen ammatti], niin sitte lukion kautta jatkamaan. (Iina, Oulun seutu.)

Monesti mainitut ammatit olivat korkeasti arvostettuja ja hyväpalkkaisia, eikä niitä tarvinnut erityisesti perustella. Toinen strategia, joka esiintyi varman lukiovalinnan tarinoissa, oli *viivytyksen strategia*. Tässä strategiassa lukio näyttäytyi eräänlaisena odotushuoneena, jossa nuori sai lisäaikaa miettiä myöhempää opintopolkuaan. Oma arvo opiskelijana, kyvyt ja pääomat suhteessa koulutusjärjestelmään kuvattiin nuorten tarinoissa melko korkeiksi. Toisaalta tulevaisuus saattoi tuottaa epävarmuutta.

Ehkä sen takii, ku mä en niinku oo koskaan niinku tienny, mitä mä haluun tehdä aikuisen[a], tai mull ei oo ikin ollu mitään semmosta toiveammattii tai semmosta. Ku jotkut tietää tosi pienest asti, mä en oo koskaan tienny ja sit mun vanhemmat on aina ollu sillai, et mun pitäis mennä lukioon. (Kiia, pääkaupunkiseutu.)

Monen nuoren tapaan tässä aineisto-otteessa vedotaan vanhempien kannustukseen. Tarinoihin varmasta lukiovalinnasta oli kirjautunut nuoren käsitys omasta yksilöllisestä itsestä menestyksellisenä oppijana ja kulttuurisen pääoman kartuttajana koulutusmarkkinoilla (ks. Skeggs 2014, 43). Usein nuoret korostivat sitä, että koulutusvalinta oli tehty itse. Lukiovalinta näyttäytyi itsestään selvänä erityisesti niiden nuorten keskuudessa, jotka olivat maininneet vanhempiensa olevan korkeakoulutettuja. Heille kyse oli tutusta opintopolusta ja kulttuurisesta jatkuvuudesta, ja he olivat malliesimerkkejä keski- ja yläluokkaisen kulttuurisen pääoman ongelmattomasta siirtymisestä sukupolvesta toiseen (ks. Bourdieu 1986).

Kuitenkin lukioon suuntaavien nuorten joukossa oli myös muunlaisesta perhetaustasta tulevia nuoria: osa kertoi vanhempiensa ammatillisesta koulutustaustasta. He itse kertoivat tähtäävänsä kuitenkin lukio-opintojen kautta mahdollisesti korkeakouluun edustaen näin koulutuksen suhteen ”kunnianhimoista työväenluokkaista elämäntyyliä”, jossa he aikoivat kouluttautua vanhempiaan korkeammalle (ks. Tolonen 2008, 238). Myös haastattelemistamme maahanmuuttajataustaisista nuorista moni korosti varmaa lukiovalintaa ja tavoiteltua korkean statuksen ammattia. Heidän vanhempansa usein myös kannustivat tähän, vaikka nuorten mukaan harvoilla heistä oli Suomessa suoritettua korkeakoulututkintoa tai tietoa paikallisista koulutusvaihtoehdoista. Toisin sanoen heidän kulttuurinen pääomansa ja vaihtoarvonsa Suomen koulutuskentällä oli vasta kehittymässä (ks. myös Peltola 2016; Kalalahti ym. 2017; Aapola-Kari & Vehkalahti 2020).

Lukioon varmasti suuntaavat nuoretkin joutuivat ratkaisemaan tiettyjä epävarmuuksia, kuten mihin lukioon tai painotettuihin opintoihin he pyrkisivät, mikäli vaihtoehtoja oli useita. Esimerkiksi urheilu- tai musiikkipainotteisille linjoille oli usein vaikeaa päästä. Toisaalta lähilukio saattoi pienellä paikkakunnalla olla ainoa toisen asteen koulu, joka mahdollisti lähiyhteisön tuen ja kotona asumisen. Tästä syystä moni ammatillisista opinnoista ensisijaisesti kiinnostunut nuori harkitsi lukiota painottaen näin sosiaalista pääomaansa eli omia lähisuhteitaan. (Ks. myös Tolonen 2005; Silvennoinen ym. 2015; Berg ym. 2018.)

Kaiken kaikkiaan päämäärätietoisien strategian tarinoissa nuoren käsitys omasta koulutuksellisesta minästä, sen asemasta ja arvosta paikallisilla koulutusmarkkinoilla oli kirjautunut vahvaksi yksilölliseksi keskiluokkaiseksi luokkasubjektiksi (Skeggs 2004; 2014, 45–46). Viivytyks-strategian kuvauksissa puolestaan käsitys omasta arvosta oli myös vahva, mutta tulevaisuuden koulutusala oli vielä avoin. Varmaa oli vain halu opiskella ja kulttuurisen pääoman sekä oman ”yksilöllisen” koulutuksellisen arvon lisääminen (Skeggs 2014, 30).

Eri valintakehyksistä i epävarmimpia oman koulutusarvon kirjautumisia löytyi puolestaan niistä 12 tarinasta, joissa tunnistimme nuoren valintakehyksen liittyvän *pohdintaan lukio-opintojen ja ammatillisten opintojen välillä*.

Mä aattelin mennä lähihoitajaks ensin. -- Ja sit mä haluan samalla nostaa mun numeroita, niin mä mietin, meenks mä lukioon siitä, ja sit mietin, mitä mä haluun olla. Mua ainakin, must tuntuu, et mä

haluun olla [terveysalan ammatti]. -- Ja se on tosi kiinnostavaa. Niin sen takia. Mut sit mä haluun viel antaa ittelleni aikaa ja miettii. (Jamiilla, pääkaupunkiseutu.)

Näissä tarinoissa esiintyi ”ajan ostamisen” eli viivytyksen strategiaa mutta myös paljon epävarmuuksia omista toiveista, kyvyistä ja mahdollisuuksista sekä vaihtoarvon muotoutumisesta koulutusmarkkinoilla (Skeggs 2014, 30). Toisinaan ne nähtiin ”itselle kaukaisina resursseina” (Wierenga 2009, 128). Oma paikka koulutusjärjestelmässä näyttäytyi epävarmana (ks. myös Lappalainen ym. 2010). Esimerkissä nuorta mietityttivät niin kouluarvosanat ja niihin liittyvä virallinen kulttuurinen pääoma kuin häneen maahanmuuttajataustan vuoksi kohdistuneet sukupuolittuneet, rodullistuneet ja luokkaistuneet odotukset toimia hoitoalalla (Skeggs 2004, 138; Kalalahti ym. 2017). On havaittu, että varsinkin maahanmuuttajataustaiset nuoret naiset ohjataan Suomessa muita herkemmin opiskelemaan hoitoalaa (Kurki 2008).

Epävarmuutta lukiovalinnan suhteen ilmaisseet nuoret pohtivat omia kykyjään oppijoina (Lappalainen ym. 2010) ja arvoaan koulutusmarkkinoilla: he ilmaisivat epäilyksiä omasta pärjäämisestään lukio-opinnoissa, mutteivät myöskään osanneet yksilöidä mitään tiettyä ”omaa” ammatillista opintolinjaa.

Sit tässä tänä vuonna tuli semmonen, että mitäs jos ei ookaan lukio, et jos joku muu ammatti, niinku et jos suoraan ammattikouluun. [---] Mulla tuli hirvee stressi siitä, että mihinkä mä meen, mut sit mä olin sillee, et kyllä mä kuitenkin meen siihen lukioon. Että ei se loppupeleissä ollu mikään itsestäänselvyys, vaikka mä niinku aattelinkin. [---] Nii, et mä en silleen hirveesti kokeista tykkää. Ja sit ku mä tykkään kokeisiin silleen kuitenkin valmistautua hyvin, mut sit ku ei aina jaksais käyttää vapaa-aikaa siihen. (Juulia, Keski-Suomi.)

Nuorten ilmaistessa epävarmaa suhdettaan koulutukseen ja omaan oppimiseensa tarinoissa korostui eri vaihtoehtojen välillä häilyminen: heillä ei ollut erityisiä kiinnostuksenkohteita tai harrastuksia, joihin he olisivat voineet kiinnittää yksilöllisen koulutuspuheensa kunniallisesti (Skeggs 1997, 3) – näin he eivät voineet perustella koulutusvalintaansa toiminnallisen jatkuvuuden strategian kautta. He eivät myöskään tuoneet esiin viivytyksen strategiaa valintastressiään helpottavana vaihtoehtona. Näissä tarinoissa käytettiin pikemminkin välttelyn strategiaa ja suljettiin pois epärealistisimpia vaihtoehtoja.

Mmm. Seki oli vähän sillee, että mä ensin olin menossa lukioon, koska mä en tienny, mitä mä haluan tehdä. Mä mietin sitä tosi pitkää, et mitä mä haluan tehdä. Etten mä lähe opiskelemaan sellasta, mikä mua ei oikeesti kiinnosta. Mut sit me puhuttii siitä mun vanhempien kanssa, ja me tultii siihen tulokseen, että mä en ehkä siellä lukiossa selviä. (Laura, Oulun seutu.)

Lukion ja ammatillisten opintojen välillä häilyvien kertomuksiin oli kirjautunut muita enemmän epävarmuuksia. Näissä tarinoissa esiintyi eniten kuvauksia stressistä, opiskelumotivaation puutteesta ja ristiriitaisista tunteista, jotka liittyivät omaan arvoon ja omiin kykyihin koulutusjärjestelmässä. Näitä tarinoita kertoneet nuoret eivät korostaneet positiivista akateemisuuteen ja lukemiseen liittyvää jatkuvuutta eivätkä myöskään ammatillisiin taitoihin ja käsillä tekemiseen kytkeytyvää luokkasubjektia (ks. Skeggs 2004 175–177; 2014, 324; Käyhkö 2008; Lappalainen ym. 2010). Osa heistä ratkaisi lukion ja ammattikoulun välisen valinnan pyrkimällä kaksoistutkintoon, mikä edellytti perheen sosiaalista tukea. Tämäkin vaihtoehto vaati tietyn ammatillisen tutkintolinjan valitsemista.

Kaiken kaikkiaan nuoret kuvasivat koulutusvalintaansa varmuuden ja epävarmuuden välisellä janalla. Päämäärätietoisesti lukioon suuntautuvien nuorten perhetaustassa ilmeni sosiaalista ja kulttuurista koulutuksellista pääomaa. Näin sosiaalinen pääoma tuki kulttuurisen pääoman muotoutumista (ks. myös Tolonen 2005; Holland ym. 2007). Astetta epävarmempia olivat lukiosta lisääntymään etsivät, joiden tarinoissa ilmeni myös erilaista koulutuksellista ja sosiaalista pääomaa. Lukion ja ammattikoulun välillä aprikoivien nuorten tarinoihin oli kirjautunut eniten epävarmuutta niin omasta koulutukseen liittyvästä pääomasta, asemasta koulutusmarkkinoilla kuin myös tulevaisuuden alasta. Vaikutti siltä kuin he olisivat joutuneet mukaan jonkun toisen luomaan tarinaan eivätkä pystyneet luontevasti sijoittamaan itseään siihen (vrt. Skeggs 2004, 230, 324).

Suuntautuminen ammatilliseen koulutukseen

Seuraavaksi tarkastelemme nuorten suuntautumista ammatilliseen koulutukseen. Kolmas havaitsemamme valinnan kehys haastattelemlamme nuorilla oli varma ammatilliseen oppilaitokseen suuntautuminen. Aineistossamme oli 25 tällaista tarinaa.

Vaikka emme liitäkään nuoria suoraan perheen luokkataustaan (koska kaikki haastattelemlamme nuoret eivät vanhempien ammattia maininneet), joidenkin nuorten haastatteluista oli löydettävissä vahva habituaalinen (Bourdieu 1986) vakiintunut arvostus käsillä tekemistä ja käytännöllistä ammattitaitoa kohtaan, ja he pyrkivät sitä itselleenkin kerryttämään (ks. Skeggs 2014, 270). Nämä nuoret määrittivät yleensä itsensä ”ei-lukijoiksi” eli ”tekijöiksi” (ks. myös Willis 1978; Lappalainen ym. 2010), ja he suhtautuivat myönteisesti tiettyyn alaan liittyvään ammattitaitoon. Joidenkin nuorten vanhemmat olivat toimineet kyseisellä alalla, mikä vaikutti ammatillisiin mielikuviin (ks. myös Hoikkala 2019).

Osa nuorista rakensi tarinansa koulutusvalinnastaan negaation kautta suhteessa akateemisiin koulutusmarkkinoihin. Nimitämme tätä *välttelyn strategiaksi*. Osa kuvasi ammatillista koulutusta itselleen ainoaksi vaihtoehdoksi, koska lukio-opiskelu edellytti ”liikaa lukemista”. Lukio-opintoja saatettiin kuvata ”näpertelynä”, jonka symbolinen arvo kyseenalaistettiin. Toisaalta kuvauksista ilmeni nuoriin kirjautunut positiivinen identiteetti ”kunnollisina työtätekevinä ihmisinä”. (Skeggs 1997, 59; 2004; 2014, 216–217; ks. myös Willis 1978; Käyhkö 2008; Lappalainen ym. 2010.)

H: Nii. No mitä oottekste miettiny sitä, mitä tapahtuu nyt tän ysin jälkeen?

Jimi: Ysin jälkeen toi amis kutsuu.

Jukka: Kyl se varmaan amis ittelki.

Pekka: Kyl se amis kutsuu.

Jimi: Ei toi lukio niinku nappaa yhtään, et se on vähän semmost.

Pekka: Se on vähän liian-

Jukka: Näpertämistä.

Jimi: Se on - siel on liikaa tommost lukemista ja se on niinku, mä oon enemmän tämmönen niinku työhminen, et mä en mielummin niinku toi lukeminen ei oikeen yhtään kiinnosta.

(Pääkaupunkiseutu.)

Haastattelussa kolme helsinkiläispoikaa rakensi yhteistuumin kuvauksen lukio-opiskelusta itselleen vastenmielisenä opintopolkuna, jonka ytimessä on ”lukeminen”. Lukio-opinnot valmistavat akateemisiin opintoihin ja johtavat usein niin sanottuihin valkokaulusammattaihin, mitä ei mainittu. Vastapainoksi nostetaan ”tekeminen” eli ammatilliset opinnot, jotka johtavat niin sanottuihin ”oikeisiin töihin”.

Ammatilliset opinnot valinneilla nuorilla oli usein näkemys sosiaalisesta tai paikallisesta jatkumosta. Osa kuvasi jatkavansa sukunsa tai asuinpaikkakuntansa perinteitä. Heidän tarinoihinsa oli kirjautunut vahvasti paikallista sosiaalista pääomaa, mikä auttoi heitä rakentamaan perustaa omalle uralleen. Tämänkaltaista jatkumoa esiintyi niin kaupunkilais- kuin maalaisnuorten tarinoissa (ks. myös Armila ym. 2018; Berg ym. 2018; Juvonen & Romakkaniemi 2019). Myös maahanmuuttajataustaisten nuorten valinnoissa esiintyi tällaisia kuvauksia omasta sukutaustastaan (ks. myös Kurki 2008; Kalalahti ym. 2017; Saarinen & Kalalahti 2019).

Nuorten valinnoissa ilmeni myös työväenluokkaisen ja talonpoikaisen käsillä tekemisen positiivista arvostusta. Monet nuoret näkivät ammatillisen koulutuksen itselleen sopivana. Joidenkin tarinoihin oli kirjautunut melko vakiintunut ammatillinen kiinnostus, joka määritteli halutun opintolinjan. Joskus kiinnostus perustui työharjoittelukokemuksille, joskus suvun ja perheen perinteille. Tätä kutsumme *sosiaalisen jatkuvuuden strategiaksi*:

Miika: Mul on itellä niinku ainakin, jos mä pääsen [peruskoulusta lis.] läpi, niin mul on [tavoitteena hotelli- ja ravintola-alan ammatti].

H: Joo.

Miika: Mun koko ukin, niinkun, mutsin öö tota, suvun puoli, niin melkeen kaikki on ollu, tai [hotelli- ja ravintola-alan ammattiteissa] tämmösii -- (Pääkaupunkiseutu.)

Myös muu kuin perheeseen liittyvä sosiaalinen pääoma ja *sosiaalisten suhteiden jatkuvuus* tuli esiin tärkeänä. Osa nuorista perusteli valintaansa ystävien suosituksilla tai halulla mennä samaan kouluun ystävien kanssa. (Ks. Holland ym. 2007; Berg ym. 2018; Saarinen & Kalalahti 2019.)

Toisinaan nuorten tarinoissa esiintyi *paikallisen jatkuvuuden strategia*: tällöin omalla kotipaikkakunnalla oli tietty vahva elinkeino, jonka varaan nuori rakensi omaa tulevaisuudenkuvaansa. Esimerkiksi maaseutupaikkakunnalta kotoisin olevista nuorista moni halusi jäädä kotiseudulleen, minkä vuoksi he hakeutuivat maa- ja metsätalouseläin koulutukseen. Tällöin kirjautumisen dynamiikka liittyi paikallisuuteen (ks. myös Juvonen & Romakkaniemi 2019). Tietyille alalle suuntautumiseen liittyi nuorten tarinoissa myös epävarmuutta, huolenaiheena saattoi olla esimerkiksi oppilaitoksen kaukainen sijainti (Armila ym. 2018). Moni pohti, riittäisivätkö heidän peruskoulun päättötodistuksen arvosanansa haluttuun opintopaikkaan pääsemisen, sillä osaan ammattioppilaitoksista oli vaikea päästä.

H: Mitä te ootte aatellu niiku, että täs nyt sitte, ku täältä pitää johonki lähtee?

Oula: No ajatushan oli, että ois mennä johonki urheilu... Johonki tällasee, mikä se nyt onkaa...?

Mikko: Opisto.

Oula: Nii urheiluopistoo opiskelemaa, mutta seki on vielä vähän mietinnän alla, että....

Mikko: Pitäis nostaa numeroita.

Oula: Vielä vähän pitäis numeroita nostaa, ni se vois olla mahdollista. Se ois niinku sellanen, mihin haluais mennä ainaki mieluiten opiskelemaan.

Mikko: Sellanen, mistä oikeesti ite tykkää.

(Oulun seutu.)

Esimerkissä urheilualan koulutukseen mielivät pojat tiesivät, että alan opintoihin oli korkeat pääsyaatimukset, ja he pohtivat arvosanojensa nostamista. Samalla he korostivat omaa motivaatiotaan ja alan kiinnostavuutta keskeisenä tekijänä opiskelupaikan valinnassa. Vaikka nuoren käsitys ammatillisesta suuntautumisesta saattoi olla selkeä, hän joutui silti puntaroimaan koulutuksellista pääomaansa ja arvoaan paikallisilla koulutusmarkkinoilla (ks. Skeggs 2004, 13–15, 77; ks. myös Wierenga 2009; Juvonen & Romakkaniemi 2019).

Neljännän tunnistamamme valintakehyksen tarinoissa keskityttiin valintoihin eri ammatillisten opintolinjojen välillä. Näille nuorille oli kirjautunut selkeä suuntautuminen ammatilliseen koulutukseen, mutta he eivät osanneet päättää eri vaihtoehtojen välillä. Heidän yhteishakulomakkeissaan saattoi esiintyä keskenään hyvinkin erilaisia opintolinjoja.

Suleehko: Mä niinku tykkään yhdistää värit pitkä, lyhyt, erilaisii kankait siihen. Se on vaa tosi kiinnostavaa mun mielestä. Niinku aluks mä halusin olla joku...

T: Muotisuunnittelija?

Suleehko: Joo. Joo mut sit sen jälkee mä olin sillai, et must tuntuu, et mä kyllästyn siihen nopeesti. Mut sit mä olin tälee, et mä oon tämmönen bisnesman. Mut sit seki mä olin sillee, et mä kyllästyn siihenki nopeesti. Mut sit mä en miettiny enää mistää aloista, mut sit mä katoin aina tietokoneista kaikkee. Sit tuli tää terveydenhuolto. Niin sit se oli vaa kiinnostavaa. Ja silloin mun sisko alko opiskelee sairaanhoitaja(ksi), ni mä olin vaa... (Pääkaupunkiseutu.)

Kuusi nuorta kertoi merkinneensä lomakkeeseen hyvinkin monenlaisia aloja, koska yhtä vahvaa toivetta ei ollut. Heille oli selkeää lähinnä kiinnostus käytännön työhön, ja he yrittivät lähipiirinsä tuella löytää itselleen sopivan opintolinjan (ks. myös Skeggs 1997, 59; Käyhkö 2008; Lappalainen ym. 2010). Näille nuorille yhteishakuun liittyvä eri opintovaihtoehtojen punnitseminen ja päämäärähakuisuus vaikutti vaikealta. Ammattikouluun varmasti suuntaavien tarinoista osassa pohdituttivat myös omat arvosanat ja mahdollinen puutteellinen pääoma koulutusmarkkinoilla (Skeggs 2004, 282). Heidän koulutusvalintojaan kehystivät siten omanlaisensa *välttelyn ja jopa maksimoinnin strategia*: miten varmistaa pääsy halutulle alalle kuitenkin huomioiden omat mahdollisuudet ja kulttuurinen pääoma (Wierenga 2009).

Nuori saattoi siten päätyä ammatillisen alan valintaan monenlaisen harkinnan kautta. Usein valintoihin liittyivät heikommat kouluarvosanat, joista nuoret olivat muodostaneet johtopäätöksensä omasta arvostaan, kyvyistään ja suuntautumisestaan. Toisaalta heidän tarinoihinsa oli kirjautunut vahva näkemys itsestä ennemminkin ”tekijänä” kuin ”lukijana”, usein suhteessa sukulaisiin, ystäviin tai paikkakunnan traditioihin. Sosiaalinen pääoma painottui heidän kuvauksissaan toisinaan jopa tärkeämpänä kuin koulutuksellinen kulttuurinen pääoma (ks. myös Skeggs 1997, 2004; Tolonen 2005; Käyhkö 2008; Armila ym. 2018; Juvonen & Romakkaniemi 2019).

Koulutuksen sisä- vai ulkopuolella?

Viidennessä tunnistamassamme nuorten koulutusvalinnan kehyksessä lähtötilanne oli se, ettei nuori välttämättä ollut halukas jatkamaan opiskelua peruskoulun jälkeen. Opintomenestys oli saattanut jäädä vaatimattomaksi, ja kertojalla oli muita suunnitelmia. Tulevaisuuden unelmat liittyivät harrastuksissa menestymiseen, ei koulutuksen arvon lisäämiseen.

Thomas: Siis, sanotaan tälleen, kyl [urheilulaji] kyl koulukin on tärkeet, tai sillai, ---

H: No voitsä ajatella, et sä pyrkisit sit viel johonkin opiskelee lukion jälkeen? Onks sul ollenkaan sellast ajatusta vai ajatteletsä vaan, et tää [urheilulaji] vie?

Thomas: No silleen, et, no sen näkee, kaheksantoist, yheksäntoistvuotiaana, mä oon kaheksantoist, yheksäntoist, kaksikytvuotiaana ja mä haluisin jo ulkomaille pelata, olla siellä jossain ulkomaan (joukkueessa).

(Pääkaupunkiseutu.)

Koulutus ei ollut neljälle haastattemallemme nuorelle miehelle ensisijainen vaihtoehto rakentaa tulevaisuuttaan, vaan koulutuksen nähtiin olevan etäällä omista unelmista (Wierenga 2009, 128), jopa niitä estämässä. Nuoret tiesivät mitä halusivat ja kuvasivat tarinoissaan *päämäärätietoista strategiaa* haaveensa toteuttamiseksi joko yhdistettynä kouluun tai koulun ulkopuolella. Kyvyt musiikin, e-urheilun tai perinteisen joukkueurheilun parissa olivat nuorten tarinoissa arvokasta (alakulttuurista) pääomaa (Thornton 1995), joka päti tietyllä (harraste)kentällä, mutta jota ei välttämättä arvostettu koulutusinstituutioissa. Siirtyminen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle teki heidän strategiastaan haavoittuvaisen, sillä oli epävarmaa, kantaisivatko heidän haaveensa tulevaisuuden menestykseen vai putoaisivatko he tyhjän päälle (Wierenga 2009, 128). Pohdimme, kuinka kestävää heidän koulutuksen kentän ulkopuolella hankittu kulttuurinen pääomansa olisi suhteessa työ- ja koulutusmarkkinoihin (ks. Skeggs 2014, 322).

Kuudes muodostamamme koulutusvalintakehys kuvaa oppijoita, joiden koulunkäynti ei ollut sujunut suunnitelmien mukaan ja jotka tarvitsivat lisätukea jatko-opintoihin edetäkseen. Näihin kuuteen tarinaan oli kirjautunut huolta, joka kohdistui omaan pärjäämiseen, arvosanoihin ja matalaan arvoon koulutusmarkkinoilla. He pyrkivät jatkamaan kohti toista astetta esimerkiksi kymppiluokalla tai ammattikouluun valmentavilla luokilla. Näin he käyttivät ”ajan ostoa” eli viivytystrategiaa.

Netta: Mää varmaan meen Valmalle [lähikaupunki] tai [toinen lähikaupunki]. Se on semmonen niinku valmentava, et sä voit niinku siellä vuoden aikana korottaa näitä peruskoulun arvosanoja, ja sitten siellä voidaan käyä niinku erilaisissa kouluissa tutustumassa. (Keski-Suomi.)

Näidenkin nuorten asema koulutusmarkkinoilla oli haavoittuva, vaikkakin vaihteleva (ks. Aaltonen & Karvonen 2016). Heillä ei ollut harrastukseen liittyviä tulevaisuuden haaveita, kuten edellä esittelemillämme nuorilla. Strategiana oli ”ajan ostamisen” lisäksi *koputtelu paikallisten koulujen oville*, samalla kun he paransivat arvosanojaan ja *hankkivat itselleen koulutuksellista lisäarvoa ja kulttuurista pääomaa*. Nuoret olivat tietoisia yksilöllisen vaihtoarvon nostamisen tärkeydestä ja pyrkivät vähitellen vahvistamaan asemaansa ja lisäämään koulutusresurssejaan tulevaisuudessa (Wierenga 2009, 127–128).

Viimeisissä kuvaamissamme valintakehyksissä kertojien tarinoihin oli kirjautunut lähtöoletus matalasta arvosta ja kulttuurisesta pääomasta koulutusmarkkinoilla (ks. myös Skeggs 1997). Nuoret yrittivät ratkoa tätä ongelmaa joko suuntautumalla koulutusjärjestelmän ulkopuolelle tai hankkimalla lisää aikaa ja tukea opiskeluunsa. Näissä tarinoissa ilmeni vähiten kulttuurista ja sosiaalista pääomaa sekä tukea nuorten koulutusvalinnoille. Toisinaan heidän vanhemmillaan ei ollut tietoa koulutusjärjestelmästä (ks. Kalalahti ym. 2017), ja toisinaan perheessä oli esimerkiksi terveydellisiä ongelmia. Eri syistä näiden nuorten tarinaan oli kirjautunut potentiaalista syrjäytymistä koulutusmarkkinoilta ja samalla yhteiskunnallisen arvon heikkenemistä, joka saattoi mahdollisesti muuttua jatkokoulutuksen kautta.

Nuorten koulutusvalinnat, rationaliteetit ja arvon muotoutuminen

Hahmotimme analyysissämme nuorten tarinoista yllä kuusi erilaista valintakehystä suhteessa toisen asteen koulutusvalintoihin. Nuoret kuvasivat suhdettaan koulutukseen ja omaan arvoonsa eri tavoin riippuen aiemmasta opintomenestyksestään, omaan arvoonsa liittyvistä oletuksista ja kirjautumisestaan suhteessa koulutusmarkkinoihin (Skeggs 2004, 2014; Walther ym. 2015; Mäkelä & Kalalahti 2020). Heidän tarinoissaan ilmeni erilaisia suhteita kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan: yhtäältä ne saattoivat edistää heidän koulutustaan, toisaalta puutteelliset pääomat toivat epävarmuuksia suhteessa koulutusjärjestelmään.

Nuorten tarinoissaan esittämät huolet vaihtelivat, ja niitä pyrittiin ratkomaan erilaisin strategioin. Toisinaan nuoren, joka kuvasi varmaa lukiovalintaa tai varmaa ammattikoulun valintaa, oli vaikea valita eri koulutusinstituutioiden, kuten tiettyjen lukioiden tai ammattioppilaitosten välillä. Toisinaan he pohtivat valintoja eri koulutuslinjojen välillä. Heidän valintansa pohjautuivat koulutukselliseen ja ammatilliseen määrätietoisuuteen sekä vahvaan sosiaaliseen tai kulttuuriseen pääomaan (Bourdieu 1986). Osassa tarinoita koulutusvalinta perustui henkilökohtaisen, sosiaalisen tai paikallisen jatkuvuuden strategiaan, toisissa päätöksen viivyttämisen strategiaan. Toisinaan nuorten tarinoihin oli kirjautunut epävarmuutta suhteessa omaan arvoon ja asemaan koulutusmarkkinoilla. Tällaisia tarinoita kertoivat nuoret, joiden tarinoissa koulumenestys ja koulutuspääoma olivat epävarmimmalla pohjalla, mitä yritettiin ratkoa väistelyn, viivytyksen ja oviin koputtelun strategioilla. (Vrt. Aaltonen & Karvonen 2016.)

Nuorten pohdintoihin koulutuksellisista valinnoista kirjautuivat vahvasti myös koulutuksen ulkopuoliset pääomat ja resurssit (ks. myös Ball 2010; Berisha ym. 2017). Analyysissämme nuorten tarinoista hahmottui laaja kirjo erilaisia strategioita sekä perusteluja, joilla nuoret oikeuttivat koulutusvalintojaan.

Ammatilliseen rationaliteettiin viitattaessa koulutusvalintoja perusteltiin yleisesti vetoamalla tavoiteltuun tai joskus ei-toivottuun ammatilliseen tulevaisuuteen. Korkean statuksen ammatteja tavoittelevat nuoret kuvasivat yksilöllisen päämäärätietoisien strategian kohti lukio-opintoja, ja heihin oli kirjautunut refleksiivinen tietoisuus omasta korkeasta arvostaan koulutusmarkkinoilla (Skeggs 2014, 248). Usein heidän tarinoissaan ilmeni paljon kulttuurista ja sosiaalista pääomaa. Toinen selkeä ammatillinen perustelutapa ilmeni ammattikoulun varmasti valinneiden tarinoissa, joissa korostui tietty toiveammatti ja toiminnallisuus akateemisuuden ja ”lukemisen” vastakohtana. Näihin tarinoin kietoutui usein viittauksia sosiaaliseen pääomaan ja paikalliseen jatkumoon (ks. Skeggs 1997; Käyhkö 2008; Berg ym 2018). Analyysissa ilmeni kuitenkin, että nuorten yhteydet työelämään olivat usein kovin ohuita, jolloin päätökset perustuivat mielikuviin.

Nuorten tarinoissa esiintyi usein myös materiaaliisiin ja rakenteellisiin syihin rakentuvia perusteluita, kuten viittauksia perheen taloudelliseen pääomaan, tuloihin ja *koulutuksen saavutettavuuteen* (Bourdieu 1986; Wierenga 2009; Ball 2010). Vaikka toisen asteen opinnot ovatkin Suomessa periaatteessa maksuttomat, niistä aiheutuu paljonkin välillisiä kustannuksia, kuten asumiseen ja kulkemiseen liittyviä kuluja, mikä vaikutti haastattelemiemme nuorten valintoihin – kaikki perheet eivät pysty kattamaan näitä kuluja ongelmitta (ks. Skeggs 2004, 77; 2014, 106–107; Armila ym. 2018). Niin lukiota kuin ammatillista koulusta koskeviin valintoihin kytkeytyi taloudellinen realismi: nuoret pyrkivät itselleen saavutettavimpaan oppilaitokseen (ks. Wierenga 2009, 127). Nuorten valinnat määräytyivätkin rakenteiden, alueellisen koulutuspolitiikan ja saavutettavuuden mahdollistaman koulutusvalikoiman sisällä. (Ks. myös Tolonen 2005; Berg ym. 2018.)

Sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen pääoma vaikuttivat nuorten koulutusvalintoihin voimakkaasti. Nuorten tarinoissa varsinkin perhe- ja ystävyys-suhteet olivat merkityksellisiä. Nuoret viittasivat valinnoissaan yksilöpuheen lisäksi myös sisaruksiin, vanhempiin ja kotipaikkakuntaan jatkuvuuden strategian mukaisesti. (Ks. myös Holland ym. 2007; Wierenga 2009, 175; Berg ym. 2018.) Pienellä paikkakunnalla asuvien nuorten tarinoissa erityisen painava punninta liittyi halukkuuteen muuttaa pois kotoa opiskelujen perässä (Tolonen 2005; Armila ym. 2018; Berg ym. 2018). Heitä houkutti yhtäältä dynaamisuus sekä uudenlaisen sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kerryttäminen muualla, toisaalta kotipaikkakunnan turvalliset sosiaaliset verkostot, toisinaan kapeampine koulutusmahdollisuuksineen (ks. Skeggs 2014, 108; Juvonen & Romakkaniemi 2019).

Sosiaalinen pääoma oli merkittävää myös maahanmuuttajataustaisten nuorten tarinoissa. Niissä tuli toisinaan esiin jatkuvuuden strategia eli päätyminen samalle alalle kuin muut suvun jäsenet – esimerkiksi terveysalalle. Maahanmuuttajataustaisilla nuorilla ja heidän vanhemmillaan on usein myös muita vähemmän tietoa suomalaisesta koulutusjärjestelmästä (Kalalahti ym. 2017; Mäkelä & Kalalahti 2020). Heidän tarinoinhinsa sisältyi potentiaalisesti ”uloskirjaamisen” (vrt. Skeggs 2014) ja syrjinnän kuvauksia, mutta aineistossamme he korostivat vahvasti myös koulun tarjoamia mahdollisuuksia. He viittasivat muilta nuorilta saatuun tietoon tietyistä inklusiivisista oppilaitoksista, joihin he tiesivät olevansa sosiaalisesti tervetulleita (vrt. Holland ym. 2007). He saivat koulunkäyntiinsä tukea ja suojaa toiseuttavilta kokemuksilta, ja näin sosiaalinen pääoma vahvisti heidän kulttuurista pääomaansa. (Ahmed 2000; Fangen 2010; Souto 2011; Saarinen & Kalalahti 2019.)

Nuorten suhde koulutukseen tulee näkyviin peruskoulun viimeisellä luokalla toisen asteen koulutusta valitessa. Samalla nuoret tuottavat kuvauksia suhteestaan ympäröivään yhteiskuntaan yleisemminkin. He esittivät koulutusvalinnoistaan ammattiin ja koulutukseen kietoutuvia perusteluja mutta myös sosiaalisiin ja materiaalsiin resursseihin liittyviä perusteluja (Bourdieu 1986). Haluammekin korostaa, että nuorten kertoessa koulutusvalinnoistaan he kertoivat samalla tarinoita itsestään ja suhteestaan yhteiskuntaan: he kuvasivat kirjautumistaan ja arvoaan suhteessa koulutukseen, työhön ja lähiyhteisöön (Skeggs 2004, 2014; Wierenga 2009; Walther ym. 2015). Nuorten kirjautuminen yhteiskuntaan ja sen kerrostumiin tapahtuu monin eri tavoin (Skeggs 2014, 45). Se ei kiinnity pelkästään yhteiskuntaluokkaan ja lapsuudenperheen sosiaaliseen, taloudelliseen ja koulutuspääomaan, vaan myös muihin yhteiskunnallisiin hierarkioihin, kuten sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja rodullistamiseen sekä niiden seurauksiin nuorten elämässä. Lisäksi nuorten kirjautuminen liittyy usein voimakkaasti myös paikallisuuteen varsinkin niiden nuorten kohdalla, joita muuttaminen opintojen perässä ei houkuttele (ks. Snee & Devine 2014; Armila ym. 2018; Berg ym. 2018; Lahelma 2019). Vaikka olemme artikkelissamme korostaneet lähinnä sosiaaliluokkaan liittyvää kirjautumista, olemme pyrkineet tuomaan esiin myös muita kirjautumisen prosesseja.

Nuorten valintoja käsitellään usein kehittämis- ja hallitusohjelmissa vain rationaalisina yksilötason tapahtumina. Näemme, että yksilöpainotteinen lähestymistapa palvelee kuitenkin lähinnä vain uusliberalistista ajatusta yksilön korostetusta vastuusta oman elämänsä rakentamisessa (Ball 2010; Ferguson 2009). Tutkimuksemme perusteella vaikuttaa siltä, että keskiluokalle arvokkaan minän muotoutuminen on itsestään selvää ja odotettua, muut joutuvat vakuuttamaan ”kunniallisuuttaan” (Skeggs 2004, 175). Olemme analyysissämme soveltaneet Skeggsin (2004, 174–181; 2014, 249) luokkaistumisen käsitteitä koulutuksen kentälle. Toteamme, että nuorten koulutuksellisen minän kirjautuminen heidän valintoihinsa ja arvon muodostuminen suhteessa koulutusjärjestelmään ei ole koskaan neutraalia, vaan se kiinnittyy aina hierarkioihin sekä kulttuurisiin, moraalisiin ja symbolisiin arvojärjestelmiin.

Alussa totesimme, että koulutuspolitiikan toivotaan ratkaisevan yhteiskunnallisia tehtäviä ja rakenteellisia ongelmia, kuten sukupuolten tasa-arvoon ja yhteiskuntaluokkien eriarvoisuuteen sekä kansantalouteen liittyviä kysymyksiä. Eräs keskeinen tavoite on koulutuksen ulkopuolelle jääneiden nuorten palauttaminen koulutukseen ja osaksi työvoimaa ikäluokkien pienentyessä. (Ks. Ferguson 2009; Nikunen 2017; Haikkola 2019.) Tämänkaltainen koulutuspolitiikka tarjoaa vahvasti yksilöllisiä ratkaisuja sekä vahvistaa kuvaa ideaalista ja rationaalisesta koulutusvalitsijasta, joka asettaa itselleen päämäärän ja pyrkii määrätietoisesti kohti individualistista keskiluokkaista työmarkkinakansalaisuutta. Samalla tullaan moralisoineeksi niitä, jotka putoavat tältä reitiltä eivätkä pysty kertomaan samaa kunnollisuuden tarinaa. (Skeggs 2014, 249; ks. myös Isopahkala-Bouret ym. 2012; Nikunen 2017; Lahtinen ym. 2019.)

Analyysimme perusteella nuorten kertomuksissa esiintyvät koulutusvalintahorisontit, rationaliteetit ja strategiat eivät useinkaan vastaa individualistisen, määrätietoisen rationaalisen valitsijan ihannetta. Parhaiten ideaalia toteuttivat ne nuoret, joiden tarinoissa esiintyi mainintoja hyvistä arvosanoista ja korkeasta kulttuurisesta pääomasta. He tähtäsivät oman paikkakunnan lukioon tavoitteenaan yliopistotason jatko-opinnot ja korkean statuksen akateeminen ammatti, näin he olivat muodostaneet ”keskiluokkaisen” toimintahorisontin ja luokkasubjektin itselleen (Skeggs 2004; 2014, Walther ym. 2015). Myös vahvan ammatillisen identiteetin omaavat nuoret saattoivat edetä melko määrätietoisesti ammatillisen opintopolun kautta kohti käytännön työntekijyyttä oman käytännöllisen arvonsa tunnustaen. Toisinaan he myös kyseenalaistivat korkeakoulutuksen symbolisen arvon ja tulivat käyneeksi samalla omaa luokkakamppailuaan

(Skeggs 2014, 34). Monien muiden nuorten kuvauksissa valinnat olivat vaikeita sekä tavoitteet ja keinot niiden tavoittamiseksi hämärän peitossa: he olivat ikään kuin eksyksissä jonkun toisen luomassa tarinassa (Skeggs 2004, 123, 175). Tämä on nähdäksemme tulosta yhteiskunnallisesti ladatusta valintatilanteesta, joka tulee heidän eteensä liian varhain. Nuorten arki ja tavoitteet ovat monesti kaukana koulutuspoliittisista ja uusliberalistisista ideoista. Heidän strategiansa, rationaliteettinsa ja tapansa muotoilla omaelämäkerrallista koulutustarinaansa sekä ratkaista siihen liittyviä epävarmuuksia ovat monimuotoisia, tärkeitä ja myös yhteiskuntaa muuttavia – jos ne kuullaan (Skeggs 2014, 258–259). Yleisessä koulutuspoliittisessa keskustelussa nuorten moninaiset näkökulmat on jätetty sivuun, vaikka niillä on suuri merkitys koulutusvalintojen ja opintojen onnistumisen sekä viime kädessä yhteiskunnallisen muutoksen ja yhdenvertaisemman koulutuspolitiikan kannalta.

Kirjallisuus

Aaltonen, Sanna & Sakari Karvonen. 2016. "Floating Downstream? Parental Support and Future Expectations of Young People from Less Privileged Backgrounds." *Sociology* 50:4, 714–730.

Aapola-Kari, Sinikka & Kaisa Vehkalahti. 2020. "Jatkuvuutta, resursseja ja neuvottelua: nuoret puhuvat perheestä". Teoksessa *Nuorten perheet ja läheissuhteet. Nuorten elinolot-vuosikirja 2020*, toim. T. Valkendorff & Ella Sihvonon. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, 227, 67–86.

Ahmed, Sara. 2000. *Strange Encounters. Embodied Others in Post Coloniality*. London & New York: Routledge.

Armila, Päivi, Mari Käyhkö & Ville Pöysä. 2018. "On the educational edges of a learning society: the Finnish hinterland as a framework of educational choices for young people." *Journal of Youth Studies* 21:9, 1198–1215 .

Ball, Stephen. 2010. "New Class Inequalities in Education: Why Education Policy May Be Looking in the Wrong Place! Education Policy, Civil Society and Social Class" *International Journal of Sociology and Social Policy* 30:3/4, 155–166. DOI: 10.1108/01443331011033346

Berg, Päivi, Anu-Hanna Anttila & Vuokko Härmä. 2018. "Lähteminen ja jääminen luokkatekona - nuorten aikuisten kiinnittyminen kotiseutunsa yhteisöön." *Sosiologia* 55:3, 231–247.

Berisha, Kaisa, Risto Rinne, Tero Järvinen & Heikki Kinnari. 2017. "Cultural Capital, Equality and Diversifying Education." Teoksessa *The State, Schooling and Identity. Education Dialogues with/in the Global South*, toim. Kari Kantasalmi & Gunilla Holm. Singapore: Palgrave Macmillan.

Bourdieu, Pierre & Jean-Claude Passeron. 1977. *Reproduction in education, society and culture*. Sage: London.

Bourdieu, Pierre. 1986. "The Forms of Capital." Teoksessa *Education, Culture, Economy, Society*, toim. A. H. Halsey, Hugh Lauder, Phillip Brown & Amy Stuart Wells. Oxford: Oxford University Press, 46–58.

Fangen, Katrine. 2010. "Social Exclusion and Inclusion of Young Immigrants: Presentation of an Analytical Framework." *Young* 18:2, 133–156.

Ferguson, James. 2009. "The Uses of Neoliberalism." *Antipode* 41 No. S1, 166–184. doi: 10.1111/j.1467-8330.2009.00721

Haikkola, Lotta. 2019. "Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services." *Acta Sociologica* 62:3, 334–348.

Hallitusohjelma. 2019. <https://valtioneuvosto.fi/rinteen-hallitus/hallitusohjelma/osaamisen-sivistyksen-ja-innovaatioiden-suomi> (luettu 14.1.2020)

Hoikkala, Tommi. 2019. "Mikä työntää pois, mikä vetää puoleensa? Epätavallisia valintoja tehneet nuoret ammatillisessa koulutuksessa." Teoksessa *"Mikä ois mun juttu" – nuorten koulutusvalinnat sosiaalisuomaisemien kehyksissä: Purkutalkoot-hankkeen loppuraportti*, toim. Jenni Lahtinen, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 68, 96–129.

Holland, Janet, Tracey Reynolds & Susie Weller. 2007. "Transitions, Networks and Communities: The Significance of Social Capital in the Lives of Children and Young People." *Journal of Youth Studies* 10:1, 97–116.

Hyvärinen, Matti. 2014. "Haastattelukertomuksen analyysi." Teoksessa *Haastattelun analyysi*, toim. Johanna Ruusuvaori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen. Tampere: Vastapaino, 90–118.

Isopahkala-Bouret, Ulpu, Sirpa Lappalainen & Elina Lahelma. 2012. "Educating worker-citizens: visions and divisions in curriculum texts." *Journal of Education and Work* 27:1, 92–109.

Juvonen, Tarja & Marjo Romakkaniemi. 2019. "Between Mobility and Belonging: The Meanings of Locality among Youth in Lapland in the Transitions to Adulthood." *Young* 27:4, 321–335.

Kalalahti, Mira, Janne Varjo & Markku Jahnukainen. 2017. "Immigrant-origin youth and the indecisiveness of choice for upper secondary education in Finland." *Journal of Youth Studies* 20:9, 1242–1262.

Keski-Petäjä, Miina & Mika Witting. 2016. "Vanhempien koulutus vaikuttaa lasten valintoihin." Tilastokeskus. *Tieto & Trendit*. Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/vanhempien-koulutus-vaikuttaa-lasten-valintoihin/> (luettu 7.8.2020)

Kurki, Tuuli. 2008. "Sukupuolittuneita ja rodullistettuja koulutusreittejä. Maahanmuuttajataustaiset tytöt siirtymässä toisen asteen koulutuksiin." *Nuorisotutkimus* 26:4, 26–51.

Käyhkö, Mari. 2008. *Siivojaksi oppimassa: etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Joensuu University Press.

Lahelma, Elina. 2019. "Koulutus ja sukupuoli -tutkimuksen vuosikymmenet Suomessa: Valtiofeminismistä intersektionaaliseen analyysiin." *Kasvatus* 50:4, 364–370.

Lahtinen, Jenni, Tommi Hoikkala & Sinikka Aapola-Kari. 2019. "Johdanto." Teoksessa *"Mikä ois mun juttu"*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68, 11–18.

Lappalainen, Sirpa, Reetta Mietola & Elina Lahelma. 2010. "Hakemisen pakkoa, tiedonmuruja ja itseymmärrystä: nuorten koulutusvalinnat ja oppilaanohjaus." *Nuorisotutkimus* 28:1, 39–55.

Myrskylä, Pekka. 2012. "Hukassa – keitä ovat syrjäytyneet nuoret." *EVA:n raportti 19*. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjailyminen.pdf> (luettu 1.7.2012)

Mäkelä, Marja-Liisa & Mira Kalalahti. 2020. "Facing Uncertainty yet Feeling Confident: Teenage Migrant Girls' Agencies in Upper Secondary School Transitions." *Scandinavian Journal of Educational Research* 64:1, 118–134.

Nikunen, Minna. 2017. "Young people, future hopes and concerns in Finland and the European Union: classed and gendered expectations in policy documents." *Journal of Youth Studies* 20:6, 661–676.

Peltola, Marja. 2016. "Respectable families: Discourses on family life, ethnic hierarchies and social positioning." *Ethnicities* 16:1, 22–39.

Saarinen, Minna & Mira Kalalahti. 2019. "Itsenäisesti vai kavereiden perässä? Vertaissuhteet ja maahanmuuttotausta koulutusvalinnoissa." Teoksessa *Oma paikka haussa: maahanmuuttotauksaiset nuoret ja koulutus*, toim. Markku Jahnukainen, Mira Kalalahti & Joel Kivirauma. Helsinki: Gaudeamus, 200–221.

Salmela-Aro, Katariina & Anna Chmielewski. 2019. "Socioeconomic Inequality and Student Outcomes in Finnish Schools." Teoksessa *Socioeconomic Inequality and Student Outcomes: Cross-National Trends, Policies, and Practices*. Education Policy & Social Inequality vol. 4., toim. Louis Volante, Sylke Schnepf, John Jerrim & Don Klinger. New York: Springer, 153–168.

Silvennoinen, Heikki, Risto Rinne, Sonja Kosunen, Mira Kalalahti & Piia Seppänen. 2015. "Yhteiskuntaluokat ja kouluvalinta." Teoksessa *Lohkoutuva Peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*, toim. Piia Seppänen, Mira Kalalahti, Risto Rinne & Hannu Simola. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 325–370.

Silvennoinen, Heikki & Irma Laiho. 2006. "The Hierarchy of Academic Education, Gender and Social Background." *Scandinavian Journal of Educational Research*, 38:1, 15–32.

Skeggs, Beverley. 1997. *Formations of Class & Gender: Becoming Respectable*. Thousand Oaks: Sage.

Skeggs, Beverley. 2004. *Class, Self, Culture*. London & New York: Routledge.

Skeggs, Beverley. 2014. *Elävä luokka*. Tampere: Vastapaino.

Snee, Helene & Fiona Devine. 2014. "Taking the next step: class, resources and educational choice across the generations." *Journal of Youth Studies* 17:8, 998–1013. DOI:10.1080/13676261.2014.881987

Souto, Anne-Mari. 2011. *Arkipäivän rasismi koulussa - etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura.

Strauss, Anselm & Juliet Corbin. 1998. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.

Tilastokeskus. 2018. *Koulutukseen hakeutuminen*. http://www.stat.fi/til/khak/2017/khak_2017_2018-12-13_tie_001_fi.html. (luettu 13.1.2020)

Thornton, Sarah. 1995. *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. Hannover and London: Wesleyan University Press, University Press of New England.

Tolonen, Tarja. 2001. *Nuorten kulttuurit koulussa. Sukupuolten järjestykset koulun arjessa*. Helsinki: Gaudeamus ja Nuorisotutkimusverkosto.

Tolonen, Tarja. 2005. "Locality and gendered capitals of working-class youth." *Young* 13:4, 343–361.

Tolonen, Tarja. 2008. "Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen – Nuorten elämäntyyli ja luokkaerot." Teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*, toim. Tarja Tolonen. Tampere: Vastapaino, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 226–254.

Tolonen, Tarja, Sinikka Aapola-Kari, Jenni Lahtinen & Matilda Wrede-Jäntti. 2018. "Miten kaupungista tulee oma? Kaupunkipääoma ja nuorten eriytyneet suhteet kaupunkitilaan." *Nuorisotutkimus*, 36:3, 57–75.

Walford, Geoffrey. 2018. "Interviews and Interviewing in the Ethnography of Education." Teoksessa *Oxford Research Encyclopedia of Education: Research and Assessment Methods*, toim. Georg W Noblit. , Oxford: Oxford University Press, 1-18. DOI: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.320 (luettu 11.10. 2020)

Walther, Andreas, Annegret Warth, Mirjana Ule & Manuela du Bois-Reymond. 2015. "'Me, my education and I': constellations of decision-making in young people's educational trajectories." *International Journal of Qualitative Studies in Education* 28:3, 349–371. DOI: 10.1080/09518398.2014.987850

Wierenga, Ani. 2009. *Young people making a life*. New York: Palgrave Macmillan.

Willis, Paul. 1978. *Learning to Labour: How Working Class Kids Get Working Class Jobs*. Farnborough: Saxon House.